Sosyal Bilimler
EKEVAKADEMİ
dergisi

Makalenin geliş tarihi: 24.09.2025
1.Hakem Rapor Tarihi: 12.10.2025
2.Hakem Rapor Tarihi: 14.12.2025
Yayına Kabul Tarihi: 01.01.2026

eISSN:2148-0710 - pISSN:1301-6229

YEZÎD'İN HİLÂFETİNE MUHALEFET BAĞLAMINDA HZ. HÜSEYİN'İN KÛFE'YE YÖNELİŞİ VE SEBEPLERİ

Ömer GÜNAN[*]*-Muhammed KAR*[**]

Öz

Bu çalışma, Hz. Hüseyin'in Yezîd'in hilâfetine muhalefeti ve Kûfe'ye yönelişini, bu kararın arka planında yatan dinî, ahlâkî, siyasî ve toplumsal etkenleri bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Araştırmada yalnızca olayların kronolojik aktarımıyla yetinilmeyip, Hz. Hüseyin'in şahsiyetini şekillendiren unsurların karar sürecine etkisi de değerlendirilmiştir. Çalışma tarihsel-analitik bir yöntemle yürütülmüş, klasik İslâm tarihleri, bazı hadis rivayetleri ve olayların yorum ve analizi için modern araştırmalar kullanılmıştır. Hz. Hüseyin'in çocukluk ve gençlik döneminde Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin terbiyesi altında yetişmesi, sahâbe ve halk nezdindeki itibarı ve sorumluluk bilinci, onun karar alma sürecinde belirleyici olmuştur. Dört halife dönemindeki konumu ve saygınlığı, toplumsal meşruiyetini güçlendirmiştir. Ancak Emevî yönetimi, özellikle Hz. Muâviye döneminde uyguladığı politikalar; Hz. Ali'ye yönelik hakaretler, ganimetlerin ve atıyyelerin adaletsiz dağılımı ve siyasî merkezin Şam'a taşınması, Kûfe halkında olumsuz bir algı yaratmış ve Hz. Hüseyin'in muhalif tutumuna toplumsal bir zemin hazırlamıştır. Yezîd'in yönetim anlayışı ve şahsiyeti de Hz. Hüseyin'in kararını etkileyen önemli unsurlardandır. Yezîd'in içkiye düşkünlüğü, devlet işlerine ilgisizliği ve dinî hassasiyetlerden uzak tavırları, Hz. Hüseyin tarafından hilâfete uygun görülmemiştir. Bu nedenle biat etmeyi reddeden Hz. Hüseyin, tavrını hem siyasî bir muhalefet hem de dinî ve ahlâkî bir sorumluluk olarak değerlendirmiştir. Kûfelilerin gönderdiği davet mektupları ve verdiği sözler, onun Kûfe'ye yönelmesinde belirleyici olmuştur. Sonuç olarak, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelmesi ani bir tepkinin ürünü olmayıp, tarihî, siyasî, dinî ve toplumsal faktörlerin birleştiği çok boyutlu bir sürecin sonucudur. Bu süreçte liderlik sorumluluğu, toplumsal destek ve Emevî politikaları bir araya gelerek Kerbelâ'ya uzanan dramatik gelişmelerin temelini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: *İslam tarihi, Hz. Hüseyin, Yezîd b. Muâviye, Kûfe, Emevîler.*

Husayn b. Ali's Turn Toward Kūfa and Its Underlying Causes in The Context of Opposition to Yazīd's Caliphate

Abstract

This study examines Husayn b. Ali's opposition to Yazid's caliphate and his turn to Kufa, as well as the religious, moral, political and social factors underlying this decision, with a holistic approach. The research does not only provide a chronological narrative of the events, but also evaluates the impact of the elements that shaped Husayn b. Ali's personality on the decision-making process. The study was conducted using a historical-analytical method, employing classical Islamic histories, certain hadith reports, and modern research for the interpretation and analysis of events. Husayn b. Ali's childhood and youth, his upbringing under the guidance of the Prophet and Ali b. Ebu Talib, his prestige in the eyes of the Companions and the public, and his sense of responsibility were decisive in his decision-making process. His position and respect during the period of the four Caliphs strengthened his social legitimacy. However, the Umayyad administration, especially the policies implemented during the reign of Muawiyah b. Ebu Süfyan; Insults against Ali, the unjust distribution of spoils and donations, and the relocation of the political center to Damascus created a negative perception among the people of Kufa and laid the groundwork for Husayn b. Ali's opposition. Yazid's understanding of the management and his personality were also important factors influencing Husayn b. Ali's decision. Yazid's addiction to alcohol, his lack of interest in state affairs, and his lack of religious sensitivities were deemed unsuitable for the caliphate by Husayn b. Ali. Therefore, Husayn b. Ali who refused to pledge allegiance, viewed his stance as both an act of political opposition and a religious and moral responsibility. The invitation letters sent by the people of Kufa and the

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, omergunan2147@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-8808-8382
[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı,muhammedkar212121@gmail.com, https://orcid.org/0009-0009-2904-983X

promises he made were decisive in his move towards Kufa. In conclusion, Husayn b. Ali's move towards Kufa was not the product of a sudden reaction, but the result of a multifaceted process in which historical, political, religious, and social factors converged. In this process, leadership responsibility, social support, and Umayyad policies came together to form the basis for the dramatic developments leading to Karbala.

Keywords: *Islamic history, Husayn b. Ali, Yazīd b. Muʿāwiya, Kūfa, Umayyad Caliphate.*

1. Giriş

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yöneliş süreci; dönemin tarihî, siyasî, dinî ve toplumsal koşulları çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla incelenmelidir. Bu bağlamda yalnızca Yezîd'in hilâfete geçişinin ardından gelişen olaylara dayanarak Hz. Hüseyin'in tutumunu değerlendirmek, eksik ve indirgemeci bir perspektif sunacaktır. Zira her tarihî hadisenin arka planında çok yönlü ve birbiriyle ilişkili etkenler bulunmaktadır. Bu etkenler, kapsamlı ve disiplinler arası bir analizle ele alınmadan yapılan değerlendirmeler, isabetli ve sağlıklı sonuçlar ortaya koymayacaktır.

Bu çerçevede, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelişini yalnızca siyasî bir tercih olarak değerlendirmek, meseleyi tek boyutlu bir bakış açısıyla ele almak anlamına gelir. Olayın siyasî boyutu yadsınamaz ancak psikolojik ve dinî unsurların da belirleyici etkisi göz ardı edilemez. Bu unsurlar değerlendirilirken Hz. Hüseyin'in çocukluk döneminden itibaren aldığı eğitim, şahsiyet özellikleri ve Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından nasıl yetiştirildiği hususları dikkate alınmalıdır. Zira bireyin karakteri, aldığı eğitimle ve içinde yetiştiği sosyal çevreyle doğrudan ilişkilidir. Her birey, idealleri uğruna hayatını feda edebilecek bir karakter gelişimine sahip değildir ancak Hz. Hüseyin'in hem Hz. Ali'nin oğlu hem de Hz. Muhammed'in torunu olması hasebiyle kazandığı eğitim ve değerler, onun kişiliğinin bu yönde şekillendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed'in Hz. Hüseyin hakkında dile getirdiği sevgi dolu ifadeler[1], sahâbe ve halk nezdindeki saygın konumu onun tabii bir lider olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda halk tarafından sevilen, örnek alınan ve öne çıkan bir şahsiyetin toplumsal haksızlıklar karşısında geri planda kalması düşünülemez. Ayrıca Muâviye b. Ebî Süfyân döneminde Hz. Ali'ye yönelik sistematik hakaret uygulamasının da Hz. Hüseyin'in Emevî yönetimine karşı eleştirel bir tavır geliştirmesine neden olmuştur.[2] Yezîd'in şahsî nitelikleri ise Hz. Hüseyin'in onu hilâfete layık görmemesinde belirleyici olmuştur.[3] Bu çalışmada söz konusu unsurları ayrıntılı bir şekilde ele alarak Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme kararını etkileyen dinamikleri analiz etmeye çalışılmıştır. İlk olarak Hz. Hüseyin'in hayatına odaklanılmış ardından da karakterinin şekillenmesinde etkili olan faktörleri ve bu faktörlerin Kûfe'ye yöneliş sürecine nasıl yansıdığını irdelemeye gayret edilmiştir.

2. Yöntem

Çalışma iki aşamalı yöntem ile kurgulanmıştır. İlk aşamada, Hz. Hüseyin'in şahsiyetinin oluşumunu etkileyen dinî, ahlâkî ve toplumsal unsurlar incelenmiş; bu unsurların onun siyasi tavrına ve karar alma süreçlerine nasıl yansıdığı analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise dönemin siyasi gelişmeleri (Muâviye ve Yezîd dönemi uygulamaları, Emevî politikaları, Kûfe halkının beklentileri ve davet mektupları) ele alınarak Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelişini hazırlayan tarihsel arka plan ortaya konulmuştur.

[1] İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce,* thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (y. y., Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, h. 1431), C. 2, s. 51.

[2] Dîneverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend, *el-Ahbâru't-Tıvâl (Eskilerin Haberleri),* çev. Zekeriya Akman-Hüseyin Siyabend Aytemur (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), s. 294-295.

[3] Ünal Kılıç, *Yezîd b. Muâviye* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), s. 270-279.

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada tarihsel-betimleyici yöntem esas alınarak doküman analizi yapılmıştır. Çalışmada yalnızca kronolojik bir aktarım yapılmamış; Hz. Hüseyin'in Yezîd'in hilâfetine muhalefeti ve Kûfe'ye yönelişi farklı yönlerden ele alınmıştır.[4] Bu bağlamda öncelikle klasik İslam tarih kaynakları (Belâzûrî, İbn Saʿd, Taberî, İbnü'l-Esîr vb.) esas alınmış, kısmen de rivayetler arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte modern dönemde konuyla ilgili kaleme alınan akademik çalışmalar ve makaleler de incelenerek meseleye dair güncel yaklaşımlardan yararlanılmıştır.

Araştırmada ayrıca olayların tek boyutlu bir yaklaşımla yorumlanmasını önlemek amacıyla sosyo-politik, ahlâkî ve dinî etkenler birlikte ele alınmış; Hz. Hüseyin'in tutumu bu çerçevede analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylece yalnızca rivayetlerin aktarımıyla yetinilmeyip, bunların arkasındaki zihniyet, toplumsal şartlar ve tarihsel bağlam üzerinde durulmuştur. Sonuçta yöntem olarak hem klasik kaynaklara dayalı tarihsel analiz hem de modern literatürden yararlanan nitel ve analitik bir yaklaşım benimsenmiş; konunun bütüncül bir perspektifle incelenmesi amaçlanmıştır.[5]

2.2. Araştırma Etiği

Bu yayın, *"Yezîd'in Hilâfetine Muhalefet Bağlamında Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Yönelişi ve Sebepleri"* başlıklı araştırma kapsamında hazırlanmış olup bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun şekilde yürütülmüştür. Araştırmada kullanılan tüm birincil ve ikincil kaynaklara atıf yapılmış, intihal ve benzeri etik ihlallerden kaçınılmıştır. Çalışma sürecinde herhangi bir kişi ya da kurumun haklarını ihlâl edici bir tutum sergilenmemiştir. Araştırma konusu itibarıyla etik kurul onayı gerektiren bir durum bulunmamaktadır. Ayrıca yazarlar arasında çıkar çatışmasına yol açabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır. Çalışma, yazarlar tarafından ortak olarak hazırlanmış olup her iki yazar da araştırmanın tüm aşamalarına eşit katkı sunmuştur.

3. Bulgular

3.1. Hz. Hüseyin'in Hayatı ve Sahâbe Nezdindeki Yeri

Hz. Hüseyin'in hayatını ve Kerbelâ'ya uzanan tarihsel süreci bütüncül biçimde kavrayabilmek için onun şahsiyetinin oluşumunda etkili olan dinî, ahlâkî ve toplumsal unsurların dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle Hz. Muhammed dönemiyle bağlantılı olarak Hz. Hüseyin'in çocukluk ve gençlik yıllarının ayrıntılı bir biçimde incelenmesi, onun düşünce dünyası, siyasî tutumu ve ahlâkî duruşunun anlaşılması açısından temel bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

3.1.1. Hz. Muhammed Döneminde Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, hicretin 3. yılı (miladi 625) zilkade ayında Medine'de dünyaya gelmiştir.[6] Doğumu üzerine Hz. Muhammed, bizzat onun sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet okumuştur.[7] Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed'in vefatına kadar hem babası Hz. Ali'nin hem de bizzat Hz. Muhammed'in gözetim ve terbiyesi altında yetişmiştir. Onun ismi de doğrudan Hz. Muhammed tarafından verilmiştir. Hz. Ali, ilk oğlu için *"Harp"* ismini tercih etmek istemiş ve aynı ismi Hüseyin'e de vermeyi

[4] Bilgen Kıral, "*Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi"*, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8/15, 2020, s. 170-189.
[5] Kıral, *Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi*, s. 170-189.
[6] İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* ed. Adnan Demircan, çev. Abdullah Yıldız vd. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), C. 6, s. 404.
[7] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 405.

düşünmüştür. Ancak Hz. Muhammed her iki durumda da bu tercihe karşı çıkarak Hz. Ali'nin ilk oğluna *"Hasan",* ikinci oğluna ise küçük Hasan anlamına gelen *"Hüseyin"* adını vermiştir.[8]

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, doğrudan Hz. Muhammed'in gözetimi altında yetişmişlerdir. Resûlullah, onlarla yakından ilgilenmiş hatta namaz gibi dikkat ve huşû gerektiren ibadet anında dahi onların varlığına kayıtsız kalmamıştır.[9] Hz. Muhammed, çocuklara yönelik davranışları bakımından ümmetine örnek teşkil etmiş ve torunları üzerinden ashâbına çocuklara nasıl yaklaşılması gerektiğini fiilen göstermiştir.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Hz. Muhammed'in soyundan gelmeleri ve bizzat Hz. Muhammed tarafından özel bir sevgiyle muamele görmeleri, İslâm toplumunda bu iki şahsiyetin konumunu daha da farklılaştırmıştır. Onlarla ilgili birçok sahih rivayet, bu sevgi ve bağlılığı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Aşağıda sunulacak rivayetler, Hz. Muhammed'in torunlarına duyduğu sevginin somut örneklerini yansıtmaktadır.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed namaz kıldığında sırtına binerlerdi; başını secdede kaldırdığında ise onları nazik bir biçimde yere bırakırdı.[10] Üsâme b. Zeyd, babasından naklen şu rivayeti aktarmaktadır: Bir gün Peygamberimizin evine gittiğimde, örtüsünün altında bağrına bastığı bir şey olduğunu görmüş ve bunun ne olduğunu sormuştur. Örtüyü kaldırınca Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i görmüş; Peygamberimiz de, *"Bu ikisi benim oğullarım ve kızımın oğullarıdır*," demiştir. Ardından üç kez, "*Ya Rabbi! Sen biliyorsun ki ben onları seviyorum. Sen de onları sev,"* duasını tekrar etmiştir.[11]

Resûlullah, Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre şöyle buyurmuştur: "*Hasan ve Hüseyin'i seven, beni sevmiş olur; onlara kızan ise muhakkak ki bana kızmış olur."*[12] Yine İbn Ömer'den nakledildiğine göre Nebî şöyle buyurmuştur: *"Onlar benim dünyadan öpüp kokladığım iki reyhanımdır.*"[13] Ebû Saîd'den nakledildiğine göre ise Resûlullah şöyle buyurmuştur: "*Hasan ve Hüseyin, Cennet delikanlılarının efendileridir."*[14]

Hz. Muhammed'in torunlarına yönelik sevgi ve ilgisi üzerine birçok rivayet nakledilmiştir. Bu rivayetler, yalnızca bireysel bir şefkatin ifadesi olmanın ötesinde, ümmete yönelik ahlâkî ve toplumsal bir eğitimin de bir parçasını teşkil ettiği düşünülebilir. Ashâbın, Hz. Muhammed'in bu sevgisine tanık olmaları, torunlarına karşı derin bir hürmet beslemelerine ve onların toplum içindeki itibarlarının yükselmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla Resûlullah'ın sevgisini kazanmış kimseler, ümmet nezdinde ayrı bir konumda değerlendirilmiş bu durum ise onların üzerinde farklı bir sorumluluk bilincinin gelişmesini de beraberinde getirmiştir.

3.1.2. Dört Halife Döneminde Hz. Hüseyin

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de büyük bir değer ve saygı görmüşlerdir. Nitekim Hz. Ebûbekir'in hilafeti sırasında Hz. Ömer; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e

[8] Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Edebü'l Müfred,* çev. Rauf Pehlivan (İstanbul: Motif Yayınevi, 2005), s. 271; Adnan Demircan, Kerbelâ (*Keder ve Bela),* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), s. 26.
[9] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 408-409.
[10] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 409.
[11] Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd), *el-Cami'u'l-Kebir (Süneni't-Tirmizî),* ed. Şuayb el-Arnaût vd. (Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, trs.), C. 6, s. 4016.
[12] İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce,* C. 2, s. 51.
[13] Buharî, *Edebü'l Müfred,* s. 59; İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe,* ed. Mahmud Abdülvahhab Fayid Muhammed İbrahim el-Benna Muhammed Ahmed Aşur (Kahire, Mısır: Kitabü'ş-Şa'b, 1970), C. 2, s. 20.
[14] İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned,* ed. Şuayb el-Arnaût (Riyad: Müˀessesetü'r-Risāle, 2001), C. 38, s. 354.

Ehl-i Bedir'e tahsis edilen miktar kadar-yani 5.000 dirhem-atiyye vermeyi uygun görmüştür.[15] Ayrıca Hz. Ömer, Yemen'den gelen giysileri dağıtırken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in üzerinde bu giysileri görmeyince üzülmüş ve onlar için Yemen valisinden özel olarak giysi temin edilmesini istemiştir.[16]

Hz. Hüseyin'in çocukluk dönemine dair nakledilen rivayetlerden biri, onun küçük yaşta dahi sahip olduğu mizacı göstermektedir. Hz. Hüseyin'den rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer'in yanına gittiğinde O, minber üzerinde hutbe okumaktaydı. Hz. Hüseyin minbere çıkarak Ona dedesinin minberinden inip kendi babasının minberine gitmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Benim babamın bir minberi yoktur." diyerek onu yanına oturttu. Hz. Hüseyin elindeki taşlarla oynamaya başladı. Hz. Ömer hutbeden indikten sonra onu evine götürdü ve bu sözleri kendisine kimin öğrettiğini sordu. Hz. Hüseyin ise "Vallahi bana kimse öğretmedi." şeklinde karşılık verdi.[17]

Bu rivayet, Hz. Hüseyin'in küçük yaşlarda dahi cesur ve açık sözlü bir karakter sergilediğini gösterebilir. "*Babamın minberinden in.*" ifadesi, minberin Hz. Muhammed'e ait olduğunu vurgulamaktadır. Buradaki "babam" ifadesi doğrudan Hz. Ali'yi kastetmemektedir. Zira Hz. Ali, halife olmadan önce minbere çıkmamıştır. Hz. Hüseyin, henüz küçük yaşta olmasına rağmen bu sözle minberi dedesi Hz. Muhammed'e nispet etmiş ve karşısındakine bu minberin dedesine ait olduğunu ve kendi babasının minberine yönelmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Hz. Ömer, "*Babamın minberinden in.*" ifadesine karşı sert bir tepki göstermemiş fakat sözlerin ona telkin edilip edilmediğini merak ederek Hz. Hüseyin'e, sana bunu kim öğretti, diye sormuştur. Eğer bu sözler bir yetişkinin telkiniyle söylenmiş olsaydı, potansiyel olarak bir fitne unsuru oluşturabilirdi. Ancak Hz. Hüseyin'in vallahi kimse öğretmedi diyerek sözleri kendi iradesiyle söylediğini belirtmesi üzerine, Hz. Ömer ona iltifat etmiş, sevgi göstermiş ve nazik bir biçimde uğurlamıştır.

Hz. Hüseyin aktardığı rivayetin devamında, bir gün Hz. Ömer ile Hz. Muâviye yalnız oldukları sırada Hz. Ömer'in huzuruna gittiğini, ancak Abdullah ibn Ömer kapıdayken geri dönmek zorunda kaldığını aktarmaktadır. Daha sonra karşılaştıklarında Hz. Ömer ona neden gelmediğini sormuş; Hz. Hüseyin de ey Müminlerin Emîri, ben geldiğimde Muâviye ile yalnızdınız ve İbn Ömer'in döndüğünü görünce geri döndüm şeklinde cevap vermiştir. Hz. Ömer bunun üzerine, sen içeri girmek için İbn Ömer'den daha çok hak sahibisin; çünkü başlarımızın üzerinde önce Allah, sonra siz varsınız demiştir.[18]

Hz. Hüseyin, ilk iki halife dönemi olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanlarında meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerde yer almamıştır. Bu durum Hz. Hüseyin'in hem yaşının küçük olması hem de babası Hz. Ali'nin bu dönemlerde vali veya komutanlık gibi görevler üstlenmemesiyle açıklanabilir. Buna karşın Hz. Ebû Bekir halifeliğe geçtiğinde Hz. Hüseyin'e ikramda bulunmuş ve kendisine saygı göstermiştir. Benzer biçimde Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfetleri döneminde de bu tutum devam etmiştir.

Hz. Hüseyin, Hz. Osman'ın muhasara edildiği dönemde onu korumak amacıyla bir araya gelen yaklaşık 700 kişilik muhacir ve ensar topluluğu arasında yer almıştır. Ancak Hz. Osman, bu topluluğun zarar görmemesi amacıyla onları evlerine geri göndermiştir.[19] Hz. Hüseyin, babası Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmış; bu süreçte ashâb ve Müslümanlar nezdinde saygı

[15] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 412.
[16] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 412-413.
[17] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 413.
[18] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, C. 6, s. 413.
[19] İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav', *el Bidaye ve'n-Nihaye (Büyük İslam Tarihi),* çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), C. 7, s. 298.

görmeye devam etmiştir.[20] Bu çerçevede dört halife döneminde Hz. Hüseyin'in son derece hürmet gören bir şahsiyet olarak öne çıktığı söylenebilir.

3.1.3. Sahâbe Nezdinde Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, ashâb arasında da çok sevilen biriydi. Ashâbın ileri gelenleri ona karşı derin bir saygı ve muhabbet besler, onun şahsiyetini ve Hz. Muhammed'e olan yakınlığını her fırsatta dile getirirlerdi. Örneğin Abdullah b. Amr b. Âs, Kâbe'nin gölgesinde otururken Hz. Hüseyin'i görmüş ve: "*Bu adam, gök ehlinin sevdiği en sevimli dünyalıdır."*[21] demiştir. Ebû Hüreyre, Hz. Hüseyin ile beraber bir cenaze namazından dönerken Hz. Hüseyin'in yorulup oturduğunu görünce ayaklarını silmiş. Hz. Hüseyin'in karşı çıkması üzerine Ebû Hüreyre ona: "*İnsanlar, senin nasıl biri olduğunu benim kadar bilselerdi seni omuzlarında taşırlardı."* demiştir.[22] Muâviye, Hz. Hüseyin ile karşılaşınca: "*Resûlullah'ın oğluna merhaba!"* deyip, 300.000 dirhem verilmesini söylerdi.[23]

Müdrik Ebu Ziyâd'dan gelen bir rivayette şöyle ifade edilmiştir: Duvarla çevrili bostanımın yanında bulunuyorduk. Bu sırada İbn Abbâs, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin birlikte geldiler. Önce bostanı gezip baktılar, ardından su kanalının kenarına oturarak dinlendiler. Hasan benden yiyecek bir şey olup olmadığını sordu. Ben de ekmek yaptığımızı söyledim. Bunun üzerine biraz ekmek, ufalanmış tuz ve iki parça bakla getirdim. Hasan yemeye başladı ve bu yiyeceğin çok güzel olduğunu ifade etti. Daha sonra kendisine özel yemekler getirildi. Ancak Hz. Hasan, yemeği bostandaki çocukların önüne koyarak onların yemelerini sağladı, kendisi ise yemedi. Ben ona neden yemediğini sorduğumda az önce yediği sade yemeğin kendisi için daha hoş olduğunu belirtti. Ardından kalkıp abdest aldılar. Hz. Hasan'a bir binek getirildi, İbn Abbâs bineğin yularından tutarak onu üzerine bindirdi. Hüseyin'in bineği getirildiğinde de aynı şekilde davranarak onu da bineğe bindirdi. Bunun üzerine İbn Abbâs'a yaşça onlardan büyük olduğu hâlde neden onların bineklerini tuttuğunu sordum. İbn Abbâs ise onların Resûlullah'ın çocukları olduğunu kendisinin bu hizmeti bir lütuf ve şeref olarak gördüğünü ifade etti.[24]

Buraya kadar aktarılan bilgiler ışığında, Hz. Hüseyin hakkında bazı temel tespitlerde bulunmak mümkündür. Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed'in torunu olması ve onun özel sevgisine mazhar olması dolayısıyla sahâbe arasında son derece sevilen, saygı ve hürmet gören bir şahsiyetti. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin yanında yetişmiş olması, aldığı eğitim, görgü, kişiliği ve karakteri üzerinde belirleyici bir etki bırakmıştır. Ayrıca Hz. Ali gibi cesareti ve ilmiyle tanınan bir babanın oğlu olması, Hz. Hüseyin'in de bu iki alanda yüksek bir mertebeye ulaşmasını sağlamıştır.

Hz. Hüseyin, yalnızca bir sahâbe değil aynı zamanda Hz. Muhammed'in torunu olması dolayısıyla diğer sahâbîlerden farklı olarak halkın yoğun teveccühüne mazhar olmuştur. Onun bulunduğu yerde başkalarına gösterilen itibar ise gölgede kalırdı.[25] Bu durum ona duyulan sevginin yanı sıra önemli bir sorumluluğu da beraberinde getirmiştir. Zira halk, onun söz ve davranışlarında herhangi bir kusur gördüğünde bunu görmezden gelemezdi. Toplumun büyük bir sevgi ve saygıyla bağlandığı bu şahsiyet doğal olarak bir lider konumuna yükselmişti. İnsanlar, sevdiklerini örnek alma eğilimindedir. Bu bağlamda Hz. Hüseyin'den diğer sahâbîler gibi sıradan davranışlar sergilemesi beklenemezdi.

Hz. Hüseyin'in bu özel durumu tam anlamıyla kavranmadan onun tarihî rolü ve tercihleri doğru biçimde anlaşılamaz. Nitekim birçok sahâbe, onun Kûfe'ye gitmemesi gerektiği konusunda kendisini

[20] İbn Kesîr, *el Bidaye ve'n-Nihaye,* C. 8, s. 252.
[21] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 413; İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe - Seçkin Sahâbîler*, çev. Seyfullah Erdoğmuş (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011), s. 319.
[22] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 414.
[23] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 414.
[24] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 414-415.
[25] İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*. çev. Beşir Ersoy - Ahmet Ağırakça. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019. C. 3, s. 379.

uyarmıştır.[26] Ancak Hz. Hüseyin, yapılan uyarılara itibar etmemiştir. Bu tavır, bazıları tarafından bir eksiklik olarak değerlendirilmiş olsa da onun şahsiyeti ve konumu göz önünde bulundurulduğunda durumu diğer sahâbîlerle kıyaslamak doğru değildir. Hz. Hüseyin, Muhammed'in torunu olması, onun özel sevgisine mazhar bulunması ve halk nezdinde büyük bir sevgiyle anılması nedeniyle kendi döneminde istisnai bir konuma sahipti. Bu durum bazı adımları atma noktasında kendisini hem sorumlu hem de zorunlu hissetmesine neden olmuş olabilir.

3.2. Emevî Yönetiminin Hz. Hüseyin'in Kûfe Yolculuğuna Zemin Hazırlayan Politikaları

3.2.1. Muâviye b. Ebî Süfyân Dönemi

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gidişini doğru anlayabilmek için Emevîlerin ilk halifesi olan Muâviye b. Ebî Süfyân dönemi olaylarını iyi analiz etmek gerekmektedir. Zira Hz. Hüseyin'in Yezîd'e karşı çıkıp Kûfe'ye gitmesi bir anda gelişen bir hadise değildir. Bu durumu kavrayabilmek için sürecin Hz. Hüseyin'i nasıl Kûfe'ye yönelttiğini dikkatle irdelemek gerekir. Nitekim Hz. Hüseyin, Muâviye'nin hilâfete geçtiği ilk andan itibaren onun halifeliğine karşı çıkmış ve Muâviye'nin hilâfete lâyık olmadığını savunmuştur. Ancak buna rağmen ona karşı fiilî bir başkaldırıyı meşru görmemiştir. Bu bağlamda Muâviye dönemi boyunca Hz. Hüseyin ile olan münasebetin nasıl şekillendiğini irdelemeye çalışalım.

Hz. Hasan, hilâfeti Muâviye b. Ebî Süfyân'a devretme kararı aldığında kardeşi Hz. Hüseyin'in bu karara sert bir şekilde karşı çıktığı rivayet edilir. Hz. Hüseyin, hilâfetin teslim edilmesini uygun görmemiş ve bu hususta oldukça kararlı bir tutum sergilemiştir. Hz. Hasan ise kardeşinin bu tepkisi üzerine şöyle demiştir: "*Vallahi seni bir eve hapsetmek, kapını üzerine kilitlemek istedim ki, bu işi (hilâfetin devri) kılıçlarla bitirdikten sonra seni serbest bırakayım."* Hz. Hasan'ın hilâfeti devretme kararlığını görmesi üzerine Hz. Hüseyin de sonunda bu karara uymuştur.[27]

Hz. Hüseyin, sonraki dönemlerde Muâviye'nin halifelik için ehil olmadığını bizzat yüzüne karşı ifade etmiş ve bu konuda hiçbir çekince göstermemiştir. Buna örnek olarak Kûfelilerin Hucr b. Adî'nin öldürülmesinin (ö. 51/671) ardından Hz. Hüseyin'e kıyam etmesi için gönderdiği mektupları gösterebiliriz. Bu durumu öğrenen Muâviye, Hz. Hüseyin'i uyaran bir mektup yazmıştır. Hz. Hüseyin ise buna karşılık olarak şöyle cevap vermiştir: "*Mektubun bana ulaştı. Benden sana ulaşanlardan farklı sorumluluk ve konumlara layığım. Yalnızca Allah insanı iyiliğe iletebilir. Ne seninle savaşma niyetim oldu ne de sana karşı çıkma düşüncesi taşıdım. Allah katında sana karşı cihadı terk etmeme gerekçe teşkil edebilecek bir mazeretim olduğunu düşünmüyorum."* Bununla birlikte ümmetin yönetimi hususunda senden daha büyük bir fitne de tanımıyorum. Bunun üzerine Muâviye, *"Kuşkusuz biz Ebû Abdullah'a ne yaparsak yapalım, bir arslanla karşılaştık!*" dedi.[28]

Bundan sonraki süreçte Hz. Hüseyin, Mekke'de er-Redm denilen yerde Muâviye ile karşılaştı. Onun devesinin yularından tutarak hayvanı çöktürdü ve kendisiyle uzun süre gizlice konuştu. Ardından ayrıldı. Muâviye de devesini uzaklaştırdı. Bu esnada oğlu Yezîd, *"Bir adam sürekli sana dokundurmalar yapıyor ve seni zor durumda bırakıyor...*" dedi. Muâviye ise şu karşılığı verdi: *"Onu(Hz. Hüseyin'i) bırak! Muhtemelen belasını başkasından istiyor fakat onu öldürmeye imkân tanımıyor."* dedi.[29] Buradan anlaşılmaktadır ki Hz. Hüseyin, Muâviye'ye karşı fiilî bir isyanı meşru görmemekle birlikte, onun

[26] Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b.Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî, *Tarihu't-Taberî,* çev. Cemalletin Saylık (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021), C. 5, s. 402-403.

[27] İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 8, s. 252; İbn Kesîr'den önceki kaynaklarda Hz. Hasan'ın kardeşi Hz. Hüseyin'i hapsetme olayına rastlayamadık. Ama Taberî'de geçen bir rivayette Hz. Hasan'ın Hz. Muâviye'ye biatına itiraz eden kardeşi Hz. Hüseyin'e : "Sus, bu durumu senden iyi bilirim," dediği aktarılmaktadır. Taberî, *Tarihu't-Taberî*, C. 5, s. 177.

[28] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 429-430.

[29] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 430.

hilâfete ehil olmadığını düşünmektedir. Nitekim onu ümmet için bir fitne olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Hz. Hüseyin'in Muâviye halife olmasına rağmen kendisiyle sert bir üslup kullanması, onun hilâfetini tasvip etmediğini gösterebilir.

Hz. Hüseyin'in Emevî yönetimine karşı geliştirdiği tutum üzerinde Hz. Ali'ye yönelik sistematik hakaret uygulamasının önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim Muâviye döneminde Hz. Ali'ye yönelik bu uygulama dönemin siyasal tercihlerini yansıtan sistematik bir yaklaşım hâline gelmiştir. Minberlerden yapılan bu tür hitaplar yalnızca Hz. Ali'nin şahsını değil aynı zamanda onun ailesini ve taraftarlarını da derinden etkilemiş olmalıdır. Bu atmosferin Hz. Hüseyin'in Emevî yönetimine karşı geliştirdiği olumsuz tavır üzerinde belirli bir etkisi bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelişini yalnızca Yezîd'in hilâfet anlayışına bir muhalefet şeklinde değerlendirmek yetersiz kalabilir. O dönemde ailesine ve mensubu olduğu çizgiye yöneltilen tahkir edici söylem ve uygulamaların da bu karar üzerinde etkili olduğu düşünülmelidir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Hüseyin'in siyasî tavrı yalnızca dönemin şartlarının değil aynı zamanda geçmişte yaşananların da bir yansıması olarak değerlendirilebilir.[30] Bu çerçevede bazı rivayetleri aktarmak konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Emevîler döneminde yapılan uygulamalar, büyük sahâbîlerin huzurunda dahi Hz. Ali'ye hakaret edilebilecek bir cesaret ortamı oluşturmuştur. Buna örnek olarak Sâbit b. Hilâl şöyle rivayet etmektedir: Mervân b. Hakem bir gün Hz. Ali'yi kötüleyerek hakaretlerde bulundu. O sırada yanında bulunan Sa'd b. Ebî Vakkâs ise bu duruma sessiz kalmadı. Resûlullah'tan işittiği bir hadisi hatırlatarak Mervân'a *"Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarından biri de ona nasihatte bulunmasıdır."* dedi ve Hz. Ali'ye sövmenin yanlış olduğunu açıkça ifade etti. Mervân ayağa kalktığında Sa'd onun tekrar oturmasını rica etti ve ardından Hz. Muhammed'in Hz. Ali hakkında söylediği fazilet dolu sözleri aktarmaya başladı. Özellikle Hayber Gazvesi'nde sancağın Hz. Ali'ye verilmesiyle ilgili rivayeti anlatarak onun faziletlerine dikkat çekti.[31]

Başka bir rivayete göre Muâviye'nin huzurunda Hz. Ali'ye hakaret edilmiştir ve Muâviye bu duruma sessiz kalmıştır. Bunun üzerine Sa'd b. Ebî Vakkâs ayağa kalkmış ve Hz. Ali'yi savunarak şöyle demiştir: *"Bu adam Ali'ye hakaret ediyor ve sen susuyorsun! Hâlbuki ben Resûlullah'ın ona şöyle dediğini bizzat işittim: 'Senin bana olan yakınlığın, Hârûn'un Mûsâ'ya olan yakınlığı gibidir."* Bu sözleriyle Hz. Ali'yi savunan Sa'd b. Ebî Vakkâs, Muâviye'nin sessiz kalmasını eleştirmiştir.[32]

Hicrî 41(m. 662) yılında Muâviye, Kûfe valiliğine Muğîre b. Şu'be'yi tayin etmiştir. Onu görev yerine göndermeden önce bazı tavsiyelerde bulunmuş özellikle de Kûfe'de Hz. Ali taraftarlarının yoğunlukta olmasına dikkat çekmiştir. Bu çerçevede Muğîre'ye Hz. Ali'ye yönelik olumsuz söylemleri ve eleştirileri sürdürmesini Hz. Osman için ise sürekli rahmet ve mağfiret dilemesini öğütlemiştir. Ayrıca Hz. Osman taraftarlarının övülmesini buna karşılık Hz. Ali ve yandaşlarının her fırsatta kötülenmesini tavsiye etmiştir.[33] Muğîre b. Şu'be ilk yılında bu görevini layıkıyla yapmış; Hz. Ali'ye hakaret etmiş, Hz. Osman'a da duada bulunmayı asla ihmal etmemişti. Bu durum Hucr b. Adî ile aralarındaki gerilimi artırmıştı. Ancak Muğîre b. Şu'be ona herhangi bir şey yapmamıştı.[34] Muğîre b. Şuʿbe'den sonra Kûfe valiliğine tayin edilen Ziyâd b. Ebîh de benzer bir siyaset izlemiş. Hz. Osman'ı

[30] Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt,* (İstanbul: 2008, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları), s. 83-88; M. Bahaüddin Varol, "Emevîler'in Hz. Ali ve Taraftarlarına Hakaret Politikası Üzerine". *İSTEM* 8 (Aralık 2006), 83-107.
[31] Şâşî, Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb b. Süreyc el-Binkesî, *el-Müsned,* ed. Mahfûzurrahmân Zeynullah (Medine: Mektebetü'l-ʿUlûm ve'l-Ḥikem, 1990), s. 145.
[32] Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb b. Şeddâd (Eştâl) en-Nesâî, *et Tarihül Kebir,* ed. Salah b Fethi Hilal (Kahire: el-Faruk el-Hadîse li't-Tabâti ve'n-Neşri, 2006), s. 672.
[33] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 318.
[34] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 318-319; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* C. 8, s. 91-92.

öven Hz. Ali'yi ise eleştiren bir tutum sergilemiştir. Bu uygulamalara karşı çıkan önde gelen isimlerden biri de Hucr b. Adî olmuştur. Rivayetlere göre Hucr valinin emriyle Şam'a Muâviye'nin huzuruna gönderilmiş ve burada verilen karar sonucunda öldürülmüştür.[35]

Ziyâd b. İlaka'nın amcasından nakledilen bir rivayete göre, Muğîre b. Şuʿbe bir konuşmasında Hz. Ali'ye yönelik olumsuz sözler söylemiştir. Bunun üzerine sahâbîlerden Zeyd b. Erkam ayağa kalkarak şu şekilde karşılık vermiştir: *"Ey Muğîre! Resûlullah'ın ölüleri kötülemeyi yasakladığını bilmiyor musun? Öyleyse vefat etmiş olan Ali'yi neden kötülüyorsun?"* Bu rivayet kaynaklarda sahih (güvenilir) olarak nakledilmiştir.[36]

Rivayete göre, Muğîre b. Şuʿbe'nin yanında kalabalık bir cemaat bulunuyordu. Bu esnada Medineli sahâbîlerden Sâʿid b. Zeyd de gelerek Muğîre'nin yanına oturdu. Kısa süre sonra Kûfe halkından biri içeri girerek Hz. Ali'ye yönelik hakaretlerde bulundu. Durumu fark eden Sâʿid b. Zeyd, Muğîre'ye dönerek: *"Ey Muğîre! Resûlullah'ın ashâbından birine sövülüyor, sen ise buna ne karşı çıkıyor ne de engel oluyorsun!"* diyerek tepki gösterdi. Ardından onu iki kez uyardı ve cennetle müjdelenen on sahâbeyi zikrederek Hz. Ali'nin de bu kişiler arasında bulunduğunu hatırlattı.[37]

Mervân b. Hakem yaklaşık altı yıl boyunca Medine valiliği yapmıştır. Bu dönemde Cuma hutbelerinde Hz. Ali'ye yönelik ağır eleştirilerde bulunmuş ve onu hedef alan ifadeler kullanmıştır. Görevden alınıp yerine Saʿîd b. Âs atandığında bu tür söylemler sona ermiş, Saʿîd b. Âs valiliği süresince Hz. Ali hakkında olumsuz bir ifadede bulunmamıştır. Ancak Mervân yeniden göreve getirildiğinde önceki tutumunu sürdürmüş ve Hz. Ali'ye yönelik eleştirilerine devam etmiştir. Kaynaklarda, onun bazı sözlerinin ölçüyü aşan ve edep sınırlarını zorlayan nitelikte olduğu aktarılmaktadır. Bu ifadeler Hz. Hasan'a ulaştığında doğrudan bir tepki vermemiş, konuyu Allah'a havale etmiştir. Buna karşılık Hz. Hüseyin, bu duruma sert bir şekilde karşı çıkmış, öfkesini dile getirmiş ve Mervân'a cevap verilmesi için girişimde bulunmuştur.[38]

Ümeyyeoğulları, Hz. Hüseyin'in kendilerine karşı mesafeli ve eleştirel bir tutum içinde olduğunu bilmekteydi. Bu durum Mervân b. Hakem'in sözlerinde de yansımaktadır. Rivayete göre, Muâviye oğlu Yezîd ile Abdullah b. Caʿfer'in kızını evlendirmek istemiş ve bu konuda Mervân'ı görevlendirmiştir. Ancak Abdullah kızının evlilik konusundaki kararını dayısı Hz. Hüseyin'e bırakmıştır. Hz. Hüseyin bu evliliğe onay vermemiştir. Bunun üzerine Mervân *"Ben asıl kızın babasına şaşıyorum çünkü Hüseyin'in bize karşı tavrı zaten olumsuzdur."* diyerek, Hz. Hüseyin'in Emevîler'e yönelik olumsuz yaklaşımını dile getirmiştir.[39]

Görüldüğü üzere Hz. Hüseyin'in Emevîlere yönelik tutumu yalnızca bireysel veya ani bir tepki olarak değerlendirilemez. Hz. Ali'ye yönelik hakaretler, Muâviye'nin talimatları doğrultusunda ve valiler aracılığıyla sistemli biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu durum söz konusu uygulamaların arka planında bilinçli bir siyasal ve ideolojik yönelimin bulunduğunu gösterebilir. Böyle bir ortamda Hz. Hüseyin'in sessiz kalması beklenemezdi çünkü babasına yönelik sistematik eleştirilerin ve hakaretlerin farkında olması onun tepkisiz kalmasını güçleştiriyordu. Bu bağlamda Hz. Hüseyin'in Emevî yönetimine muhalefetinin sebeplerinden biri de söz konusu uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

---

[35] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 319-330; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 8, s. 91-92; M. Mahfuz Söylemez, "Emevi İktidarına Karşı Kûfe'den İlk Sivil Muhalefet: Hucr b. Adiy Hareketi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (Aralık 2004), 31-48.

[36] Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), C. 4, s. 541.

[37] İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya* (Mısır: Matbaatü's-Saade, 1998), C. 1, s. 95.

[38] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 415-417.

[39] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr,* C. 6, s. 420-421.

Muâviye'nin vefatından önce Hz. Hüseyin'in Yezîd'e yönelik uyarılarda bulunması tesadüfi değildir; zira Emevîler, Hz. Hüseyin'in kendilerine karşı eleştirel bir tutum sergilediğini bilmekteydiler.[40]

Hz. Hüseyin'in Yezîd'i hilâfete ehil görmemesinde İstanbul seferi hazırlıkları ve sefer sırasında yaşanan olayların belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Bilindiği üzere Hz. Hüseyin bu sefere Muâviye'nin emriyle katılmış ve rivayetlere göre aynı orduda Yezîd de bulunmaktaydı.[41] Rivayete göre Muâviye başlangıçta Yezîd'in İstanbul seferine katılmasını arzulamış ancak Yezîd çeşitli mazeretler ileri sürerek sefere katılmaktan kaçınmıştır. Bunun üzerine Muâviye, onu sefere göndermekten vazgeçmiştir. Ancak ordunun hareketinden sonra Yezîd'in söylediği bir beyit durumu değiştirmiştir:

"*Ferkadune'de birliklerin karşılaştığı o gün,*

Sıtma, çiçek hastalığı hiç umurunda değil;

Deyr Murran'da, Ümmü Gülsüm'ün yanında,

Minderime uzanıp yattığım o sessiz an…"

Söz konusu beyit, Yezîd'in cihad gibi ciddi bir görev yerine şahsî eğlence ve zevklere öncelik verdiğini göstermektedir. Bu ifadeler Muâviye'nin tepkisini çekmiş ve Yezîd'in sefere katılmasına karar verilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak Yezîd ilgili orduya dâhil edilmiştir. Ayrıca Hz. Hüseyin'in yanı sıra Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Zübeyr gibi önemli şahsiyetlerin de bu İstanbul seferinde yer aldığı bilinmektedir.[42]

Daha sonraki süreçte bu isimlerin tamamının Yezîd'in hilâfetini tanımamış olmaları dikkat çekicidir. Bu durum anılan şahsiyetlerin Yezîd hakkında daha önceden olumsuz kanaatler geliştirmiş olabileceklerini ve bu kanaatlerin İstanbul seferi sırasındaki gözlemlerine dayandığını düşündürmektedir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in Yezîd'i hilâfete lâyık görmemesinde bu tecrübenin etkili olmuş olabileceği kanaati güç kazanmaktadır.

Her ne kadar Muâviye b. Ebî Süfyân döneminde Hz. Ali ve taraftarlarına yönelik bazı olumsuz uygulamalar bilinse de bu tutumların daha çok siyasal amaçlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Tarihî kaynaklarda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e karşı açıkça hakaret, saygısızlık veya onları zayıflatmaya yönelik davranışlar sergilendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Aksine Muâviye'nin her iki şahsiyete karşı saygılı davrandığı ve maddî yardımlarda bulunduğu belirtilmektedir. Rivayetlere göre halifelik Muâviye'nin eline geçtikten sonra Hz. Hüseyin kardeşi Hz. Hasan ile birlikte Muâviye'nin yanına gitmekteydi. Muâviye onları sıcak bir şekilde karşılar *"Hoş geldiniz, safa geldiniz."* diyerek ikramda bulunurdu. Bir seferinde her birine 200.000 dirhem verdiği ve bu sırada *"Alın, işte ben Hind'in oğluyum. Allah'a yemin ederim ki, benden önce hiç kimse size bu kadar bağışta bulunmadığı gibi benden sonra da kimse vermeyecektir.*" dediği aktarılmaktadır. Hz. Hüseyin ise buna karşılık *"Allah'a yemin ederim ki, sen de şimdiye kadar bizden daha faziletli kimseye bağışta bulunmadığın gibi bundan sonra da kimseye bağışta bulunamayacaksın."* cevabını vermiştir. Başka bir rivayete göre, Hz. Hasan'ın vefatının ardından Hz. Hüseyin her yıl Muâviye'nin yanına gitmiş ve düzenli olarak maddî yardım almıştır.[43] Bu rivayetler, Muâviye'nin Ehl-i Beyt mensuplarıyla ilişkilerinde ölçülü ve temkinli bir siyaset izlediğini göstermektedir. Muâviye'nin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e yönelik maddî yardımları

[40] Dîneverî, *el-Ahbâru't-Tıvâl,* s. 294-295.
[41] Mustafa Âsım Köksal, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası* (İstanbul: Köksal Yayıncılık, 2003), s. 39.
[42] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 305; Ünal Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halîfe Yezîd*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016), s. 45-61.
[43] İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* C. 8, s. 252-253.

ise hem siyasi güç dengesini koruma hem de onların Hz. Muhammed torunları olmaları dolayısıyla duyduğu saygı çerçevesinde açıklanabilir.

3.2.2. Yezîd'in Halife Olması ve Hz. Hüseyin'in Yezîd'e Biat Etmemesinin Gerekçeleri

Hz. Hüseyin, Yezîd hem veliaht ilan edildiğinde hem de halife olduğunda ona biat etmemiştir. Bu durum doğrudan Yezîd'in şahsiyeti ile ilişkilendirilebilir. Rivayetlere göre, Hz. Hüseyin çeşitli beyanlarında Yezîd'in içki kullandığını dile getirmiş ve bunu onun hilâfet makamına uygun olmadığının bir göstergesi olarak değerlendirmiştir. Bu tutum yalnızca siyasî bir muhalefet değil aynı zamanda dinî ve ahlâkî temellere dayanan bir red olarak da öne çıkmaktadır. Bazı kaynaklarda, Yezîd'in çölde yaşamış olması ve Hristiyanlarla arkadaşlık edinmesinin içkiye olan eğiliminin oluşmasında etkili olduğu ifade edilmektedir.[44]

Yezîd'in hilâfet dönemine dair dikkat çeken değerlendirmelerden biri onun devlet işlerine karşı kayıtsız tutumudur. Rivayetlere göre Yezîd, yönetim faaliyetlerini sıkıcı bulmuş ve bu sebeple zamanının önemli bir kısmını av ve eğlence meclislerinde geçirmiştir. Bu durumun arka planında çölde geçirdiği gençlik yıllarının etkisinin bulunduğu ileri sürülmektedir. Nihayetinde Yezîd devlet işlerini büyük ölçüde valilerin inisiyatifine bırakmış böylece eyaletlerin merkezi otorite ile doğrudan bağını zayıflatmıştır.[45]

Yezîd'in şahsî hayatına yönelik eleştiriler arasında şiir ve eğlence meclislerine olan düşkünlüğü de önemli bir yer tutmaktadır. Bazı kaynaklarda onun şairleri ve şarkıcıları etrafında topladığı seviyesiz addedilebilecek şiirler söylediği ayrıca av köpekleri ve maymunlara karşı özel bir ilgi beslediği aktarılmaktadır. Bu tür alışkanlıklar dönemin dinî ve ahlâkî değer ölçütleri açısından bir halifenin şahsiyetinde bulunması uygun görülmeyen davranışlar olarak değerlendirilmiş dolayısıyla kamuoyu nezdinde tepkiye yol açmıştır.[46]

Bu nedenle Hz. Hüseyin, Yezîd gibi bir şahsiyetin yönetimini meşru kabul etmemiş yalnızca biat etmeyi reddetmekle kalmamış aynı zamanda fiilî bir duruş ortaya koyarak bu yönetime karşı tavır almıştır. Onun bu tutumu kişisel bir muhalefet olarak değil İslâm toplumunun başına geçecek yöneticilerin ahlâkî yeterlilik ve dinî sorumluluk açısından sahip olması gereken niteliklere dikkat çeken ilkeli bir yaklaşımın yansıması olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada Yezîd'in halife olmasının ardından Hz. Hüseyin'in bu gelişmeye karşı sergilediği tutumu ele almak yerinde olacaktır.

Muâviye b. Ebî Süfyân'ın vefatının ardından yerine oğlu Yezîd halife olarak tayin edilmiştir. Medine'deki birkaç sahâbî dışında genel olarak Yezîd'e biat edilmiştir. Ancak bu gelişme karşısında sahâbe arasında farklı tavırlar ortaya çıkmıştır. Hz. Hüseyin ise Yezîd'in hilâfetini tanımayı reddeden önde gelen şahsiyetlerden biri olmuş ve bu yönüyle diğer sahâbe neslinden ayrışarak daha aktif ve direnişçi bir tutum sergilemiştir.[47]

Yezîd, halife olduktan sonra Medine valisi Velîd b. Utbe'ye bir mektup göndererek Hz. Hüseyin, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'in biatlarını almasını bu hususta herhangi bir taviz göstermemesini ve gerekirse zor kullanarak bunu sağlamasını emretmiştir.[48] Velîd, Yezîd'in emri üzerine Hz. Hüseyin'i evine çağırarak ondan biat etmesini talep etmiştir. Ancak Hz. Hüseyin, gizlice yapılan bir biatin kendisine yakışmayacağını ifade ederek bu isteği reddetmiştir. Bunun üzerine Mervân b. Hakem, Velîd'e Hz. Hüseyin'in biat etmemesi durumunda hapsedilmesi direnmesi hâlinde ise

[44] Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halîfe Yezîd*, s. 372-375.
[45] Kılıç, *Yezîd b. Muâviye,* s. 274.
[46] Kılıç, *Yezîd b. Muâviye,* s. 274-279.
[47] İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), C. 3, s. 320.
[48] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 374.

öldürülmesi gerektiğini söylemiştir. Hz. Hüseyin ise bu sözlere karşılık Mervân'ı yalancılıkla ve alçaklıkla itham etmiştir.[49]

Yaşananlar, Hz. Hüseyin'in önünde biatten başka bir seçenek bırakılmadığını ortaya koymaktaydı. Bununla birlikte O, Yezîd'e biat etmemekte kesin bir irade sergiledi. Biat etmeyi reddetmesinin hayatına mal olabileceğini öngörmüş olmalıdır. Bu sebeple gece vakti Medine'den ayrılarak Mekke'ye gitmiştir.[50] Bu yönüyle Hz. Hüseyin, Medine'de kalarak pasif bir direniş sergileyen bazı sahâbî çocuklarının aksine açık bir muhalefet hattı izlemiş ve bu muhalefetini fiilî bir harekete dönüştürmüştür.[51]

Mekke'ye vardıktan sonra Hz. Hüseyin, yoğun bir ilgi ve saygıyla karşılanmıştır. Umre için gelenler onu ziyaret etmiş, bulunduğu ortamda dikkat ve ilgi tamamen ona yönelmiştir.[52] Burada vurgulanması gereken husus, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelmesinde yöneticilerin uyguladığı biat baskısı ve bu baskının yarattığı tehditlerin belirleyici bir rol oynamasıdır. Hz. Hüseyin, biat etmediği takdirde hayatının tehlikeye gireceğini ve Medine'de güven içinde kalamayacağını bilmekteydi.[53] Hz. Hüseyin'in izleyeceği yolu henüz net olarak belirlemediği, yöneticilerin baskısı nedeniyle Mekke'ye yöneldiği, kardeşi Muhammed el-Hanefiyye'ye *"Peki, nereye gideyim ey kardeşim?"* şeklinde sormasından anlaşılmaktadır.[54] Bu durum, Hz. Hüseyin'in bir çıkış yolu arayışında olduğunu göstermektedir. Mekke'ye ulaştıktan sonra Kûfelilerden gelen mektuplar doğrultusunda hem kendisinin hem de yakınlarının güvenliğini gözeten bir hareket planı oluşturmaya başlamıştır. Bu plan, Kûfe'ye yönelme kararının temelini teşkil etmiş ve ilerleyen süreçte yaşanacak siyasi gelişmeler için stratejik bir çerçeve sunmuştur.

3.2.3. Kûfe'den Gelen Mektuplar ve Bunların Analizi

Hz. Hüseyin'e Kûfe'den gönderilen mektuplar, kimi zaman iki veya üç kişilik gruplar, kimi zaman ise beş kişilik heyetler tarafından gönderilmişti. Sayıları yüzleri bulan bu mektupların bazı rivayetlerde 150'ye[55] Taberî'ye göre ise 353'e kadar ulaştığı ifade edilmektedir.[56]

Bu mektuplarda Kûfe halkı, mevcut yönetime karşı duydukları memnuniyetsizliği dile getirerek Hz. Hüseyin'i şehre davet etmişlerdir. Aşağıda bu mektuplardan bazı örnekler sunulmaktadır:

"Bismillahirrahmânirrahîm. Hüseyin b. Ali'ye Süleyman b. Surad, Müseyyeb b. Necbe, Rifâa b. Şeddâd, Habib b. Müzâhir ve şîası olan Müslüman ve mümin Kûfeliler tarafından gönderilmiştir. Selâmünaleyk. Seninle, O'ndan başka ilâh bulunmayan Allah'a hamd ederiz. Azgın ve inatçı düşmanı helak eden Allah'a hamdolsun. O, bu ümmete musallat oldu; tehditle ve zorla mukadderatına hâkim oldu; feyini gasbetti ve O'nun rızası dışında halk üzerinde hâkimiyet kurdu; hayırlı insanları öldürdü ve şirret olanları korudu; Allah'ın malını, azgınlar ve zenginler arasında dolaşan bir servete dönüştürdü. Semûd'un başına gelen gibi, onun da başına benzer bir akıbet gelsin! Bizim başımızda gerçek bir imam(halife) bulunmamaktadır. Gel, belki senin sayesinde Allah bizi hak yolunda birleştirir. Nu'mân b. Beşîr, valilik konağında bulunmaktadır. Cuma ve bayram günlerinde onunla

[49] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 356; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 376.
[50] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 376.
[51] Sırma, *Müslümanların Tarihi,* C. 3, s. 321.
[52] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 379.
[53] Mustafa Özkan, "*Kerbela'dan Önce Hz. Hüseyin'i Doğru Anlamak",* Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1-2 (2010), s. 95-96.
[54] Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-Eşrâf,* ed. Demircan Adnan, çev. Mehmet Vehbi Şahinalp - Musa K. Yılmaz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022), C. 3, s. 324.
[55] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 380.
[56] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 370.

buluşmamaktayız. Senin geleceğini haber alsak, Allah'ın izniyle onu görevinden alacak ve Şam'a göndereceğiz. Selam ve Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun."[57]

Başka bir mektupta Kûfeliler; "*Bismillahirrahmânirrahîm. Bu mektubu Hânî b. Hânî es-Sebî'î aracılığıyla gönderiyoruz. Hüseyin b. Ali'ye, taraftarlarından olan mümin ve Müslümanlardan… Buyur gel; zira insanlar seni beklemektedir. Onların senden başka bir tercihleri yoktur. Acele et, acele et! Selam ve esenlikler senin üzerine olsun."*[58] Şebes b. Rib'î, Haccâr b. Ebcer, Yezîd b. el-Hâris b. Yezîd b. Rüveym, Azre b. Kays, Amr b. Haccâc ez-Zübeydî ve Muhammed b. Umeyr et-Temîmî'nin birlikte kaleme aldıkları bir mektupta ise şu ifadeler yer almaktadır: *"Çevre yeşerdi, meyveler olgunlaştı ve yeryüzü yeşillikle kaplandı. Dilersen, hazır bekleyen askerlerinin başına geç. Sana selam olsun."*[59]

Yine bir rivayette Kûfeliler, Hz. Hüseyin'e şu şekilde bir mektup göndermişlerdi: *"Ey ümmetin gözbebeği! Biz ne âsî ne mücrim kimselermişiz ki Hz. Ali ve Hasan'a yardımda kusur ettik, kıymetlerini bilemedik. Yüzümüz siyah oldu, kalplerimiz yaralandı. İsyanımız bize ne acılar çektiriyor. Yezîd'in mihnet yükü altında eziliyoruz. Ey değerli kişi! Suçumuzu ikrar ediyor, affını bekliyoruz. Merhamet ve inâyet eyle, bizi meyûs ve ümitsiz bırakma."*[60]

Hz. Hüseyin'e Kûfe'den farklı kişiler tarafından kaleme alınmış yüzlerce mektup ulaşmıştır. Bu mektuplar üslup bakımından çeşitlilik arz etse de ortak bir muhtevaya sahipti. Kûfeliler, kendilerini içinde bulundukları siyasî ve toplumsal sıkıntılardan kurtarması, onlara önderlik etmesi ve meşru halife olarak aralarına katılması için Hz. Hüseyin'i davet etmekteydiler.

Hz. Hüseyin, bu davet mektuplarını aldıktan sonra yanındaki sahâbîlerle istişarelerde bulunmuştur. Ancak O, mektuplarda açıkça dile getirilen pişmanlık ifadeleri, sadakat teminatları ve yardım çağrılarının samimiyetine ikna olmuş görünmekteydi. Kûfe halkının geçmişteki ihmallerinden dolayı derin bir pişmanlık duyduklarını ve kendisini büyük bir arzuyla beklediklerini göz önünde bulunduran Hz. Hüseyin, böylesine yoğun bir daveti karşılıksız bırakmanın onları ümitsizliğe sürükleyeceğini, bu çağrıya icabet etmemenin ise insaf ve merhamet ilkeleriyle bağdaşmayacağını düşünmüş olabilir. Bu değerlendirme sonucunda Hz. Hüseyin, Kûfelilerin davetine olumlu karşılık verme kararı almış da olabilir.[61]

Şunu özellikle belirtmek gerekir ki Kûfe halkının Hz. Hüseyin'i davet etmelerinin sebepleri çok yönlüdür. Bu sebepler arasında öne çıkan etkenlerden biri, onların Hz. Ali döneminde nispeten daha müreffeh bir hayat sürmüş olmaları ancak Muâviye döneminde aynı imkân ve refahı bulamamalarıdır. Kuşkusuz bu husus tek başına belirleyici bir neden olarak görülemez fakat göz ardı edilmemesi gereken önemli bir unsur olduğu da açıktır. Bu çerçevede meseleye ilişkin kısa bir bilgilendirme yapılması uygun olacaktır.

Hz. Ali'nin Kûfe'yi başkent olarak belirlemesiyle şehirde ekonomik açıdan, önceki dönemlere kıyasla belirgin bir gelişme görülmüştü. Bu dönemde ganimet malları (fey) adaletli bir biçimde dağıtılmış, Beytülmal'da toplanan gelirler gecikmeksizin halka ulaştırılmıştır. Maaşlar düzenli bir şekilde ödenmiş ve bu konuda büyük bir titizlik gösterilmiştir. Ayrıca Hz. Ali, halifeliğe geçer geçmez askerlerin maaşlarını artırmıştır.[62] Ancak bu refah dönemi, Muâviye'nin başkenti Şam'a taşımasıyla sona ermiştir. Kûfeliler söz konusu ayrıcalıklardan mahrum kalmış ve bu durum onları Emevî yönetimine karşı öfke ve kin beslemeye yöneltmiştir. Hz. Hüseyin bu durumu dikkatle analiz etmiş olup

[57] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 396-370.
[58] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 370.
[59] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 370.
[60] Hüseyin Algül, *İslam Tarihi* (İstanbul: Gonca Yayınevi, 1997), C. 3, s. 62.
[61] Algül, *İslam Tarihi*, C. 3, s. 62-63.
[62] Mustafa Özbakır, "*Kûfe Bölgesi İsyanlarının İktisadi Arka Planı",* İstem 42 (2023), s. 194.

Kûfe'yi tercih etmesinde ekonomik faktörlerin belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Hüseyin, Kûfelilerin yaşadıkları mağduriyet nedeniyle kendisine biat edeceklerini ve destek sağlayacaklarını öngörmüştür.[63]

Emevîler'in hâkimiyeti altında Kûfelilerin sahip olduğu imtiyazlar ortadan kalkmış, ekonomik imkânları azalmış ve Hz. Ali döneminde olduğu gibi düzenli gelir akışı sağlanamamıştır. Bu durum, Kûfelilerde rahatsızlık yaratmış ve haklarının ellerinden alındığı düşüncesine yol açmıştır. Sonuç olarak halk Emevîlere karşı tavır almış, Hz. Ali dönemini özlemle anmış ve bu dönemi idealleştirerek yüceltmiştir. Hz. Hüseyin'in Kûfeliler tarafından davet edilmesinin en önemli sebeplerinden biri de bu ekonomik ve toplumsal arka planla ilişkilendirilmektedir.[64]

Kûfeliler, Hz. Hüseyin'i davet ederken Emevîlere karşı tutumlarının temel gerekçesi olarak fey mallarının gasp edilmesini göstermişlerdir. Bu malların Allah'a ait olmalarına rağmen zenginler ve güçlüler arasında dağıtıldığını vurgulamışlardır. Ekonomik sıkıntı içinde bulunduklarını ve söz konusu adaletsizliğin giderilmesini talep ettiklerini açıkça ifade etmişlerdir.

3.2.4. Hz. Hüseyin'in Kûfe ve Basra'ya Gönderdiği Mektuplar

Kûfelilerden Hz. Hüseyin'e birçok mektup ulaşmış olmasına karşın Basralılardan herhangi bir davet mektubu gönderildiğine dair rivayet bulunmamaktadır. Buna rağmen Hz. Hüseyin, hem Kûfe hem de Basra'ya mektup göndermiştir. Basralılardan kendisine herhangi bir davet ulaşmamış olsa da Hz. Hüseyin onların da desteğini sağlamak amacıyla kendi inisiyatifiyle bir mektup iletmiş olabilir. Söz konusu mektup Basralılar tarafından gizlenmesine rağmen dönemin Basra valisi Ubeydullah b. Ziyâd durumu öğrenmiş ve elçinin boynunu vurdurmuştur.[65] Bu bağlamda Hz. Hüseyin'in gönderdiği mektuplar üzerinden hareketle onun Kûfe'ye yönelme gerekçeleri analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.2.4.1. Kûfelilere Gönderilen Mektup ve Analizi

Daha önce de ifade edildiği üzere Hz. Hüseyin'e Kûfe halkından çok sayıda mektup ulaşmıştır. Bu mektupların sayısının 350'yi geçtiği rivayet edilmektedir.[66] Hz. Hüseyin, Kûfelilerden gelen bu yoğun davet ve destek içerikli mektuplara cevaben onlara şu mektubu göndermiştir:

"*Bismillahirrahmânirrahîm Hüseyin b. Ali'den mümin ve Müslümanlara! Hânî ve Saîd, sizin mektubunuzu bana getirdiler. Bu ikisi bana ulaşan son elçilerinizdi. Bana anlattıklarınızı ve hepinizin söylediklerini anladım. Şöyle diyorsunuz: 'İmamımız yok. Belki Allah seni vesile kılar da bizi hak ve hidayet üzere birleştirir.' Bu nedenle size amcamın oğlunu, kardeşimi ve ailemden güvendiğim bir kişiyi gönderdim. Ona durumunuzu ve görüşlerinizi bana yazmasını emrettim. Eğer onun bana yazdıkları, sizin çoğunluğunuzun, fazilet ve akıl sahibi olanlarınızın söylediklerileyle ve elçilerinizin getirdikleriyle, mektuplarınızda yazdıklarınızla uyuşursa, inşallah yakında size gelirim. Ömrüm hakkı için, imam(halife); ancak kitap ile amel eden, adaleti esas alan, hakkı gözeten ve kendini Allah'a bağlayandır. Selam ile."*[67]

Kûfelilerin Hz. Hüseyin'e gönderdikleri mektubun giriş kısmında, Muâviye'ye yönelik eleştiriler dikkat çekmektedir. Mektupta onun ümmetin başına zorla geçmiş, inatçı ve zorbaca tavırlar sergileyen ayrıca ganimetleri adaletsiz bir biçimde dağıtan bir yönetici olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Kûfeliler Yezîd'e biat etmediklerini açıkça belirtmiş, hilâfet görevini Hz. Hüseyin'in üstlenmesi

[63] Kılıç, *Yezîd b. Muâviye,* s. 175.
[64] Dûrî, Abdülazîz b. Abdülkerîm, *İlk Dönem İslam Tarihi,* çev. Hayrettin Yücesoy (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2016), s. 123.
[65] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 376.
[66] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 370.
[67] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 371.

gerektiğini vurgulamışlardır. Böylece Allah'ın Hz. Hüseyin'in önderliği vesilesiyle kendilerini hak ve hidayet üzere birleştireceğine olan inançlarını dile getirmişlerdir.[68]

Hz. Hüseyin ise Kûfe halkına gönderdiği mektubun sonunda, halifenin nasıl biri olması gerektiğine dair yeminle bir açıklamada bulunmuştur. Ona göre "*İmam (halife), ancak Allah'ın kitabıyla amel eden, adaleti ayakta tutan ve hak dinin yolunu izleyen biri olabilir."*[69] Bu ifadeler, Hz. Hüseyin'in halifelik anlayışını ortaya koymakta ve aynı zamanda onun Yezîd'in yönetimine yönelik eleştirilerinin gerekçesini açıklamaktadır. Hz. Hüseyin'in beyanına göre, halifenin temel vasıfları Kur'an ile amel etmek, adaleti gözetmek ve İslam'ın esaslarına uygun hareket etmektir. Bu çerçevede söz konusu niteliklerin Yezîd'de bulunmadığına dair kanaatini ifade ederek, muhalefetinin dayanaklarını ortaya koymuştur.

Hz. Hüseyin'in Kûfelilere gönderdiği mektupta, kendisine ulaşan mektupların ve elçilerin aktardıklarının doğruluğunu teyit etmek amacıyla amcasının oğlu Müslim b. Akîl'i görevlendirdiği görülmektedir. Mektupta, eğer Müslim'in tespitleri Kûfelilerin yazdıklarıyla ve elçilerin beyanlarıyla örtüşürse, bizzat kendisinin de geleceğini bildirmiştir. Bu durum, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme kararında, daha önce verdiği bu taahhüdün rol oynamış olabileceğini göstermektedir.

3.2.4.2. Basralılara Gönderilen Mektup ve Analizi

Hz. Hüseyin, Süleyman adındaki kölesi vasıtasıyla Basra'nın ileri gelenlerine bir mektup gönderdi. Mektubun içeriği şu şekildedir: "*Allah, Muhammed'i kullarına üstün kıldı, onu peygamberlik göreviyle onurlandırdı ve risaleti için seçti. Ardından da onu yanına aldı. O, kullarına nasihat etti ve kendisine vahyedileni tebliğ etti. Biz onun dostları, vasîleri, mirasçıları ve insanlar içinde onun makamını temsil etmeye en layık olanlarız. Ancak kavmimiz bu hakkı bizden aldı. Biz, ayrılığı istemeyerek buna rıza gösterdik ve afiyeti tercih ettik. Oysa bu görevi üstlenenlerden daha fazla hak sahibi olduğumuzu biliyoruz. Yine de onlar güzel ve faydalı işler yaptılar, yönetimlerinde hakkı esas aldılar. Allah onlara rahmet etsin; bize ve onlara mağfiret buyursun. Elçimi bu mektupla birlikte size gönderdim. Sizi Allah'ın kitabına ve Peygamber'in sünnetine davet ediyorum. Zira sünnet öldürülmüş, bid'at ise ihyâ edilmiştir. Eğer sözümü dinler ve emrime uyarsanız size doğru yolu göstereceğim. Allah'ın selâmı ve rahmeti üzerinize olsun.*"[70]

Hz. Hüseyin'in Basralılara gönderdiği mektup incelendiğinde, onun halifeliğin Ehlibeyt'e ait olduğunu açıkça vurguladığı görülmektedir. Bununla birlikte bu hakkın kimler tarafından gasp edildiğine dair doğrudan bir isim zikretmemektedir. Bu durum iki şekilde değerlendirilebilir: Birincisi, halifeliğin Ehlibeyt'e ait olmasına rağmen Emevîlerin bu hakkı fiilen ellerinden aldığı düşüncesidir. Nitekim Muâviye b. Ebî Süfyân'ın halifeliği, Hz. Hasan ile yaptığı anlaşma sonucunda fiilen devraldığı ve bu sürecin aksi hâlde savaşla neticelenebilecek bir zorlamaya dayandığı bilinmektedir. İkincisi ise Hz. Muhammed'in vefatından itibaren halifeliğin esas olarak Ehlibeyt'in hakkı olduğu inancının bir yansıması olarak görülebilir.

Hz. Hüseyin'in mektubun devamında, önceki bazı halifelere rahmet dileyerek onların faydalı hizmetlerine atıfta bulunması dikkat çekicidir. Ancak Hz. Hüseyin'in Muâviye yönetimine karşı net bir tavır sergilemiş olması, söz konusu övgülerin Muâviye'yi kapsamadığını ve onun yönetimine ilişkin olumlu bir değerlendirmeye sahip olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, Hz. Hüseyin'in halifeliğe ilişkin bakış açısında, halifeliğin başından itibaren Ehlibeyt'in hakkı olduğu düşüncesinin daha belirgin olduğu söylenebilir.

---

[68] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 380.
[69] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 380.
[70] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 375.

Mektubun ilerleyen kısımlarında Hz. Hüseyin'in Yezîd'e karşı çıkışı yalnızca siyasî gerekçelerle sınırlı olmadığı ifade edilmektedir. Mektubun sonunda yer alan *"sünnetin öldürüldüğü, bidatlerin ihya edildiği"* ifadeleri, onun Emevî yönetiminin İslam'ın temel ilkelerini ihlâl ettiği kanaatinde olduğunu gösterebilir. Bu bağlamda Hz. Hüseyin Yezîd'e biat etmeyi reddetmiş ve eğer kendisine itaat edilirse, ümmeti hak, sünnet ve Kur'an temelli bir yönetime yönlendireceğini dini aslına uygun bir biçimde yeniden ihya edeceğini belirtmiştir. Mektuplarla ilgili değerlendirmelerin ardından Müslim b. Akîl'in Kûfe'ye ulaşmasıyla meydana gelen gelişmeler ele alınacaktır.

3.3. Hz. Hüseyin'in Kûfe Yolculuğu: Elçilik ve Hareket

3.3.1. Müslim b. Akîl'in Kûfelilere Gönderilmesi

Hz. Hüseyin, Müslim b. Akîl'i yanına çağırarak onu Kûfe'ye göndermiştir. Müslim'e görevi sırasında yapacaklarını gizli tutması ve halkı tek bir görüş etrafında topladığını gözlemlediğinde gecikmeden kendisine haber vermesi talimatını vermiştir.[71] Müslim, Kûfe'ye ulaştığında Muhtâr es-Sekafî'nin evine yerleşti. Hz. Hüseyin'in taraftarları gruplar hâlinde onu ziyarete geliyor; her gruba Hz. Hüseyin'in mektubu okunuyor, ziyaretçiler mektubu dinledikten sonra duygulanıyor, ağlıyor ve oradan ayrılırken savaşacaklarına dair söz veriyorlardı.[72] Müslim, Kûfelilerden biat almaya başladıkça kendisine bağlılık bildirenlerin sayısı giderek arttı ve nihayet 18.000'e ulaştı. Her gelen biat ediyor ve savaşmaya hazır olduğunu ifade ediyordu. Bu gelişmeleri gören Müslim, Hz. Hüseyin'e bir mektup yazarak işlerin iyiye gittiğini ve artık Kûfe'ye gelebileceğini bildirdi.[73] Hz. Hüseyin, Müslim b. Akîl'in kendisine gönderdiği mektupta Kûfelilerin önceki mektuplarında ifade ettikleri gibi sadakat gösterdiklerini, birçok kişinin kendisine biat ettiğini, şehirdeki durumun lehine geliştiğini ve herhangi bir tehdit unsuru bulunmadığını öğrenince daha önce verdiği söze bağlı kalarak Kûfe'ye doğru yola çıkmıştır.

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme kararını değerlendirirken, onun çeşitli şahıslarla yaptığı görüşmelerde bu karara ilişkin bazı ipuçları ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri, Abdullah b. Zübeyr ile gerçekleştirdiği görüşmede kendini göstermektedir. Hz. Hüseyin, Mekke'de kalmak istememesinin gerekçesini açıklarken, Hz. Ali'nin kendisine buranın bir *"koç"* (kurban) olacağını ve Mekke'nin hürmetinin onun eliyle ihlal edileceğini söylediğini nakletmiş; bu nedenle *"Ben bu koç olmak istemem."* diyerek Mekke'de kalma düşüncesine karşı çıktığını ifade etmiştir.[74] Diğer yandan Hz. Hüseyin'in Mekke'de kalması hâlinde etrafında taraftarlarının oluşacağını öngördüğü ancak buna rağmen burada öldürülme ihtimalini göz önünde bulundurarak böyle bir sonu çirkin bulduğu için Kûfe'ye gitmeyi tercih ettiği ifade edilmektedir.[75]

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme gerekçesini anlamaya katkı sunan bir diğer rivayet de İbn Ömer ile arasında geçen diyalogda yer almaktadır. İbn Ömer'in kendisini bu yolculuktan alıkoyma çabalarına karşılık Hz. Hüseyin, ona Kûfe halkının gönderdiği mektupları göstererek, *"Hepsi bana biat etti."* demiş ve mutlaka Kûfe'ye gideceğini ifade etmiştir.[76] Bununla birlikte Hz. Hüseyin'in bir rivayete göre Abdullah b. Zübeyr'e, başka bir rivayete göre ise Abdullah b. Abbas'a, Kûfelilerin kendisine bağlılıklarını, kendisiyle birlikte olacaklarına dair yemin ettiklerini ve kırk bin kişinin biat ettiğini

[71] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 382.
[72] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. 3, s. 381.
[73] İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 8, s. 254-255.
[74] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 406; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 397.
[75] İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 8, s. 269; Kılıç, *Yezîd b. Muâviye,* s. 174.
[76] İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 8, s. 268.

bildirdiği nakledilmektedir. Bu noktada İbn Abbas'ın yaptığı uyarılara rağmen Hz. Hüseyin'in kararından vazgeçmediği anlaşılmaktadır.[77]

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme niyetini açıklarken Abdullah b. Ca'fer ile arasında geçen diyalog da dikkat çekicidir. Geri dönmesini isteyen Abdullah b. Ca'fer'e Hz. Hüseyin, rüyasında Resûlullah'ı gördüğünü, bu rüyada kendisine bir emir verildiğini ve bu emri yerine getirmek üzere yola çıktığını ifade etmiştir; bu emrin sonucunun lehine ya da aleyhine olabileceğini de belirtmiştir. Kendisine rüyanın mahiyeti sorulduğunda ise daha önce kimseye anlatmadığını ve bundan sonra da anlatmayacağını vurgulamıştır.[78]

Söz konusu rivayetler bütüncül bir perspektifle değerlendirildiğinde, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelme kararında hem siyasi hem de manevi unsurların belirleyici olduğu görülmektedir. Bu kararın arka planında Kûfe halkının Hz. Ali döneminde yaşadığı siyasi ve toplumsal deneyimlerin oluşturduğu beklentiler, Emevî yönetiminin uyguladığı politikaların yarattığı rahatsızlıklar ve Hz. Hüseyin'in dinî sorumluluk bilinci gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in hareketi yalnızca kişisel bir tercih değil aynı zamanda dönemin siyasal ve toplumsal dinamikleri ile şekillenen çok boyutlu bir sürecin sonucu olarak değerlendirilmelidir.

3.3.2. Hz. Hüseyin'in Kûfelilere Hitabı

Hz. Hüseyin, Kûfe'ye doğru ilerlerken yolda Hür b. Yezîd'in komutasındaki yaklaşık bin kişilik Emevî birliğiyle karşılaşmıştır. Bu karşılaşma sırasında Hz. Hüseyin, Kûfe halkına hitap ederek buraya geliş amacını açık ve net bir biçimde ifade etmiştir.[79]

İkindi namazı vakti geldiğinde Hz. Hüseyin'in imamlığında Hür'ün askerleriyle birlikte cemaatle namaz eda edilmiştir. Namazın ardından Hz. Hüseyin, onlara dönerek şu sözleri dile getirmiştir: *"Ey insanlar! Eğer siz Allah'tan korkarsanız ve hakkı sahiplerine vermeyi kabul ederseniz, bu Allah'ın daha çok hoşnut olacağı bir şeydir. Bizler Ehl-i Beyt'iz. Bu işi, şu kendilerine düşmediği hâlde iddiada bulunanlardan ve aranızda zulüm ve düşmanlıkla iş görenlerden daha layığız. Eğer sizler bizden hoşlanmıyorsanız bu konudaki hakkımızı bilmemeniz nedeniyledir. Ve şu anda mektuplarınızda ve elçileriniz vasıtasıyla ifade ettiğiniz görüşten başka bir görüşe sahip bulunuyorsanız, sizi bırakır gideriz."*[80]

Bu beyan, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye geliş amacını ve Yezîd'e karşı tutumunun gerekçelerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ona göre hilâfet, Ehl-i Beyt'in hakkıdır; bu hakkı göz ardı ederek iktidarı elinde bulunduranlar ise yönetimde zulüm ve düşmanlıkla hareket eden kimselerdir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in girişimi hem siyasî meşruiyet talebini hem de adaletsizliğe karşı bir itirazı bünyesinde barındırmaktadır.

Hz. Hüseyin ile Hür b. Yezîd'in ordusu yan yana ilerlediği esnada Hz. Hüseyin bir kez daha orada bulunanlara hitaben kapsamlı bir konuşma yapmıştır. Bu hitabında, Kûfe'ye geliş nedenini dinî, siyasî ve ahlâkî gerekçelerle birlikte açıklamıştır. Konuşmasında Hz. Muhammed'in sözlerine atıfta bulunarak zalim idarecilere karşı suskun kalmanın sorumluluğuna vurgu yapmış, kendi tavrının ise bu sorumluluğun bir gereği olduğunu belirtmiştir. Hz. Hüseyin'in sözleri şu şekildedir:

"*Ey insanlar! Resûlullah, şöyle buyurdu: 'Sizden, zalim; Allah'ın haram kıldıklarını helâl kabul eden, Allah'ın ahdini bozan, Resûlullah'ın sünnetine aykırı hareket eden, Allah'ın kulları*

[77] İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* C. 8, s. 269.
[78] Taberî, *Tarihu't-Taberî,* C. 5, s. 410; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 400; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C. 8, s. 273.
[79] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 405-407.
[80] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 406.

arasında haksızlıkla davranan bir yönetici görüp de onun bu durumunu herhangi bir hareket veya söz ile değiştirmeyen bir kimse olursa, Allah'ın böyle bir kimseyi de zalim yöneticiyi koyduğu yere koyması haktır. Haberiniz olsun ki, şunlar şeytana itaat etmeye başlamış, Rahmân'a itaati terk etmiş, yeryüzünde fesat çıkarmış, Allah'ın hududunu askıya almış, ganimetleri kendi hesaplarına geçirmiş, Allah'ın haram kıldıklarını helâl, helâl kıldıklarını ise haram kabul etmiş bulunuyorlar. Ben ise bunu değiştirmek hakkına herkesten daha çok sahip olan kişiyim. Mektuplarınız ve elçileriniz, bana biat ettiğinizi bildirerek geldi. Sizlerin beni düşmana teslim etmeyeceğinizi ve kesinlikle yardımsız bırakmayacağınızı ifade etti. Şayet sizler, verdiğiniz biat üzere devam edecek olursanız, kendiniz için doğru yolu bulmuş olursunuz. Ben, Ali'nin ve Resûlullah'ın kızı Fâtıma'nın oğlu Hüseyin'im. Ben sizinle birlikteyim. Ailem de sizin ailelerinizle birliktedir. Artık bu durumda bana uymalı, beni örnek almalısınız. Şayet bana uymayıp vermiş olduğunuz ahdi bozacak, biatımı yerine getirmeyecek olursanız yemin ederim ki bu, sizin daha önce yapmadığınız bir şey değildir. Zira sizler bunu babama da, kardeşime de, amcamın oğlu Müslim b. Akîl'e de yaptınız. Sizin söylediklerinize kanan, zaten aldanmış bir kimsedir. Sizler kendi nasibinizi kaybetmiş, payınızı yitirmiş kimselersiniz. Artık kim sözünden cayarsa, kendi nefsinin aleyhine caymış olur.[81] *Allah sizlere ihtiyaç bırakmayacaktır. Vesselâm*!"[82]

Bu hitap, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye geliş amacını çok yönlü biçimde ortaya koymaktadır. Bir taraftan Hz. Muhammed'in sünnetine aykırı davranan, zulmü yaygınlaştıran ve dinî hükümleri keyfî şekilde değiştiren yönetim anlayışına karşı çıkmak, onun dinî bir sorumluluğu olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan ise Hz. Hüseyin, Ehl-i Beyt mensubu ve Hz. Muhammed'in torunu olmasının kendisine bu mücadelede öncülük etme hakkını verdiğini açık bir biçimde dile getirmiştir.

Hz. Hüseyin'in bu konuşmasında Kûfelilerin kendisine gönderdikleri mektuplar ve elçiler aracılığıyla verdikleri sözlere de dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede, halkın onu davet etmesi, biatlarını bildirmeleri ve yardım taahhüdünde bulunmaları, Hz. Hüseyin'in Kûfe'yi tercih etmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Dolayısıyla bu hitap, hem dinî gerekçelere dayalı bir kıyamı hem siyasî meşruiyet arayışını hem de güçlü bir manevî sorumluluk bilincini açık bir biçimde yansıtmaktadır.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmeyi reddetmesi ve ardından Kûfe'ye gitme kararı, ani yahut duygusal bir tepkinin sonucu değildir. Aksine bu karar, hem onun şahsî kimliği ve dinî-ahlâkî ilkeleriyle hem de toplumsal konumu ve dönemin siyasî şartlarıyla yakından ilişkilidir. Hz. Muhammed'in terbiyesi altında yetişmiş, çocukluğundan itibaren sevgi ve saygıya mazhar olmuş, hakkında pek çok övgü dolu hadis rivayet edilmiş olan Hz. Hüseyin, İslâm toplumunda istisnai bir konuma sahipti. Bu özel konum, ona yalnızca itibar ve sevgi değil aynı zamanda büyük bir sorumluluk yüklemiş, toplumsal adaletin ve dinî değerlerin korunması hususunda onu öne çıkarmıştır.

Hz. Hüseyin'in şahsiyetinde belirleyici olan unsurlardan biri, babası Hz. Ali gibi ilim, takva ve cesaret timsali bir şahsiyetin oğlu olmasıdır. Bu miras, onun kararlılığını pekiştirmiş, hakikat karşısındaki tavrında ödünsüz bir duruş sergilemesine vesile olmuştur. Nitekim Hz. Hüseyin, Muâviye döneminde hilâfet makamının meşruiyetine dair çekincelerini dile getirmiş, fiilî bir isyan girişiminde bulunmamış olsa da hilâfet için uygun görmediği kanaatini açıkça beyan etmiştir. Bu tutum, onun ihtiyatlı fakat ilkeli bir siyaset anlayışına sahip olduğunu göstermektedir.

Hz. Hüseyin'in Yezîd'in halifeliğini tanımaması ise yalnızca siyasî bir tercih değil aynı zamanda inanç ve ahlâk meselesidir. Kaynaklarda Yezîd'in içkiye, eğlenceye ve dünyevî zevklere düşkünlüğü, devlet işlerine kayıtsızlığı ve dinî hassasiyetlerden uzak tutumları aktarılmaktadır. Bu tür özellikler,

[81] 48/Fetih/10.
[82] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh,* C. 3, s. 407.

hilâfet makamıyla bağdaşmayacak nitelikler olarak görülmüş ve Hz. Hüseyin için Yezîd'e biat etmeyi imkânsız kılmıştır. Ayrıca Hz. Hüseyin, hilâfetin Ehl-i Beyt'in hakkı olduğu düşüncesini de açıkça dile getirmiş, bu nedenle tavrını hem şahsî ahlâkî ilkelerinin hem de meşruiyet anlayışının gereği olarak ortaya koymuştur.

Kûfe halkının yoğun davetleri de Hz. Hüseyin'in yönelişinde belirleyici rol oynamıştır. Kûfelilerden gelen yüzlerce mektupta mevcut yönetimin zulmü ve adaletsizliği dile getirilmiş, Hz. Hüseyin'in şehre gelerek meşru halife sıfatıyla kendilerine önderlik etmesi talep edilmiştir. Hz. Ali döneminde nispi refah ve adalet ortamı yaşayan Kûfeliler, Emevî döneminde bu ayrıcalıklardan mahrum kalmış, ekonomik ve siyasî sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Bu sebeple Hz. Hüseyin'i hem bir kurtarıcı hem de kendi çıkarlarını temin edecek bir lider olarak görmüşlerdir. Ancak bu beklentiler, zamanla tutarsızlık ve sadakatsizlikle gölgelenmiş neticede Hz. Hüseyin'in hayatına mal olan dramatik bir sonuca yol açmıştır.

Bütün bu etkenler birlikte değerlendirildiğinde, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme kararı, bireysel ve duygusal bir tercih değil dönemin siyasî, dinî ve toplumsal şartlarının yanı sıra onun şahsiyetinin, ahlâkî ilkelerinin ve liderlik sorumluluğunun bir tezahürüdür. Bu karar, Kerbelâ hadisesine giden sürecin temelini oluşturmuş ve İslâm tarihinin hafızasında zulme karşı adalet ve onur mücadelesinin sembolü olarak yerini almıştır. Hz. Hüseyin'in tavrı, sonraki kuşaklar için yalnızca tarihsel bir olay değil ahlâkî direnişin ve siyasî bilinçlenmenin evrensel bir örneği olarak kalıcı bir anlam taşımaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, alandaki farklı araştırmalarla karşılaştırılarak değerlendirildiğinde Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye yönelişinin tek boyutlu bir siyasî tepki ya da duygusal bir başkaldırı olarak ele alınmasının indirgemeci bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Bulgular, Kerbelâ sürecinin yalnızca bireysel aktörlerin iradeleriyle açıklanamayacağını, Emevî yönetiminin siyasal uygulamaları, Kûfe toplumunun beklentileri ile dönemin dinî ve sosyal dinamiklerinin birlikte dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte çalışma, bazı klasik rivayet merkezli anlatılardan ayrışarak Hz. Hüseyin'in tavrını pasif bir mağduriyet olarak değil bilinçli ve ilkesel bir duruş olarak ele alma yönündeki değerlendirmeleri desteklemektedir. Bu çerçevede ulaşılan sonuçlar, Kerbelâ hadisesinin tarihsel bağlam içerisinde daha bütüncül bir perspektifle değerlendirilmesine imkân tanımakta ve meselenin farklı boyutlarıyla ele alınmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

5. Kaynakça

Kur'an-ı Kerim.

Algül, Hüseyin. *İslam Tarihi*, 4 Cilt İstanbul: Gonca Yayınevi. 1997.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-Eşrâf.* (Adnan Demircan, Ed.; Mehmet Vehbi Şahinalp & Musa K. Yılmaz, Çev.), 4 Cilt, İstanbul: Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Başkanlığı Yayınları. 2022.

Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Edebü'l Müfred,* çev. Rauf Pehlivan, İstanbul: Motif Yayınevi, 2005.

Demircan, Adnan. *Kerbelâ (Keder ve Bela),* İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

Dîneverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend. *el-Ahbâru't-Tıvâl (Eskilerin Haberleri)* (Zekeriya Akman & Hüseyin Siyabend Aytemur, Çev.), Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 2017.

Dûrî, Abdülazîz b. Abdülkerîm. *İlk Dönem İslam Tarihi* (Hayrettin Yücesoy, Çev:). İstanbul: Endülüs Yayınları. 2016.

Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb b. Şeddâd (Eştâl) en-Nesâî. et Tarihül Kebir, (Salah b. Fethi Hilal, Ed.). Kahire: el-Faruk el-Hadîse li't-Tabâti ve'n-Neşri, 2006.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe - Seçkin Sahâbîler* (Seyfullah Erdoğmuş, Çev.). İstanbul: Sağlam Yayınevi. 2011.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned* (Şuayb el-Arnaût, Ed.). 50 Cilt, Riyad: Müʾessesetü'r-Risāle. 2001.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'. *el-Bidaye ve'n-Nihaye (Büyük İslam Tarihi)* (Mehmet Keskin, Çev.). 15 Cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları. 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, y.y.). Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye. h. 1431.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* (Adnan Demircan, Ed.; Abdullah Yıldız vd., Çev.), 11 Cilt, İstanbul: Siyer Yayınları. 2014.

İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh* (Beşir Ersoy & Ahmet Ağırakça, Çev.;). 10 Cilt, İstanbul: Ravza Yayınları. 2019.

İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (Mahmud Abdülvahhab Fayid, Muhammed İbrahim el-Benna & Muhammed Ahmed Aşur, Ed.). Kahire, Mısır: Kitabü'ş-Şa'b. 1970.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya* (10 Cilt). Mısır: Matbaatü's-Saade. 1998.

Kılıç, Ünal. *Tartışmaların Odağındaki Halîfe Yezîd*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016.

Kılıç, Ünal. *Yezîd b. Muâviye* (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.

Kıral, Bilgen. *"Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi",* Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8/15, 170-189, 2020. https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/article/727462

Köksal, Mustafa Âsım. *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*. İstanbul: Köksal Yayıncılık. 2003.

Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn.* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1990.

Özbakır, Mustafa. *Kûfe Bölgesi İsyanlarının İktisadi Arka Planı.* İstem, 42, 185-192. 2023. https://doi.org/10.31591/istem.1357585

Özkan, Mustafa. "*Kerbela'dan Önce Hz. Hüseyin'i Doğru Anlamak".* Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1-2), 87-109. 2010. https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/9796

Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi.* İstanbul: Beyan Yayınları. 2014.

Söylemez, M. Mahfuz. "Emevi İktidarına Karşı Kûfe'den İlk Sivil Muhalefet: Hucr b. Adiy Hareketi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (Aralık 2004), 31-48. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititilahiyat/issue/7698/100847

Şâşî, Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb b. Süreyc el-Binkesî. *el-Müsned* (Mahfûzurrahmân Zeynullah, Ed.). Medine: Mektebetü'l-ʿUlûm ve'l-Ḥikem. 1990.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b.Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Tarihu't-Taberî* (Cemalletin Saylık, Çev.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 2021.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd). *el-Cami'u'l-Kebir (Süneni't-Tirmiẕî)* (Şuayb el-Arnaût vd., Ed.). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye. trs.

Uyar, Gülgün. *Ehl-i Beyt,* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.

Varol, M. Bahaüddin. "Emevîler'in Hz. Ali ve Taraftarlarına Hakaret Politikası Üzerine". *İSTEM 8* (Aralık 2006), 83-107. https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/issue/26535/279351